

DOROTA GRABOWSKA-PIEŃKOSZ

ORCID: 0000-0003-1704-626X

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
w Toruniu

(DOI: 10.17460/PHO_2022.3_4.05)

HISTORIA WYCHOWANIA W TWÓRCZOŚCI I DZIAŁALNOŚCI DYDAKTYCZNEJ JADWIGI LECHICKIEJ (1895–1965) W OKRESIE TORUŃSKIM

ROZWAŻANIA WSTĘPNE

Jadwiga Lechicka (1895–1965)

Fot. <http://kobietytorunia.pl/?p=362>

Artykuł wpisuje się w początki kształtowania się akademickiej historii wychowania w powstałym po II wojnie światowej Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Stanowi propozycję uzupełnienia dotychczasowych publikacji poświęconych środowisku historyków oświaty i wychowania na toruńskiej uczelni (Falkowska, Grabowska-Pieńkosz, 2018; Falkowska, Grabowska-Pieńkosz, 2017; Szulakiewicz, 2007). Do grona tych osób należy zaliczyć Jadwigę Lechicką, ze względu na

prowadzoną działalność naukową i dydaktyczną. W kręgu jej zainteresowań naukowych można wskazać kilka zasadniczych obszarów: historia nowożytna Polski i powszechna, opracowanie podręczników dla szkół średnich oraz studia nad problematyką dydaktyki i historii oświaty. Jednak z uwagi na tytułowe zagadnienie analizie poddano przede wszystkim jej twórczość i działalność dydaktyczną w zakresie historii wychowania, której najwięcej miejsca poświęciła w trakcie pracy w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Celem zaprezentowania tego zagadnienia zapoznano się z materiałami znajdującymi się w Archiwum

UMK, głównie aktami osobowymi i habilitacyjnymi, a także spuścizną Jadwigi Lechickiej¹. Ponadto informacje pozyskano ze wspomnień pośmiertnych przygotowanych przez toruńskich badaczy – Jerzego Wojtowicza i Andrzeja Tomczaka, a także biogramów znajdujących się w opracowaniach słownikowych, m.in. *Polskim Słowniku Biograficznym*, *Słowniku biograficznym polskiej historii wychowania* czy *Toruńskim Słowniku Biograficznym*.

DROGA EDUKACYJNO-ZAWODOWA

Jadwiga Lechicka urodziła się 16 października 1895 roku w Krukienicach k. Mościsk (obecnie Ukraina, obwód lwowski) w rodzinie nauczycielsko-rolniczej². Jej ojciec, Andrzej Lechicki, był nauczycielem muzyki, zaś matka – Franciszka z Kuderewiczów – pochodziła z rodziny inteligenckiej. Posiadali sześcioro dzieci, z czego czworo związało się z zawodem nauczycielskim³. Lechicka szkołę powszechną ukończyła w Samborze, a następnie w 1911 roku rozpoczęła naukę w miejscowym Prywatnym Seminarium Nauczycielskim Żeńskim, którą ukończyła w 1914 roku. Rok później z powodzeniem złożyła egzamin dojrzałości, tzw. maturę seminaryjną, która uprawniała ją do pracy w szkołach ludowych z językiem wykładowym polskim i ruskim (AUMK, SJL c, sygn. 309/98/26).

Chcąc kontynuować naukę na poziomie wyższym, w 1918 roku zdała egzamin maturalny w IV Państwowym Gimnazjum Męskim we Lwowie, a następnie rozpoczęła studia historyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jana Kazimierza (AUMK, SJL b, sygn. 309/98/26). Warto nadmienić, że dopiero od roku akademickiego 1897/1898 i 1900/1901 wiedeńskie ministerstwo wyraziło zgodę na przyjęcie studentek na Wydział Filozoficzny i Wydział Lekarski Uniwersytetu Lwowskiego. Jeśli chciały studiować na pełnych prawach, a nie jedynie jako studentki nadzwyczajne lub hospitantki, to musiały spełniać trzy zasadnicze kryteria, a mianowicie posiadać obywatelstwo austriackie, mieć ukończony 18 rok życia oraz świadectwo dojrzałości potwierdzające ukończenie państwowego gimnazjum krajowego lub zagranicznego uznanego za równorzędne

¹ Spuścizna Jadwigi Lechickiej zawiera 39 teczek. Są to głównie rękopisy i maszynopisy prac, które ukazały się w czasie pracy na UMK, materiały biograficzne i warsztatowe, a także dokumentujące Jej działalność naukową i społeczno-oświatową. Dostępna jest również praca magisterska autorstwa Barbary Balcerowicz pt. *Jadwiga Lechicka bio-bibliograficzna*, przygotowana na seminarium dr. Bogdana Ryszewskiego.

² Zasadniczo w publikacjach poświęconych J. Lechickiej badacze przyjmują, że urodziła się w 1898 r., z wyjątkiem W. Piasek (2020, s. 60) oraz J. Suchmiel (2000, s. 188), natomiast w materiałach dostępnych w Archiwum UMK pojawia się wiele rozbieżności. Na dokumentach urzędowych (zwłaszcza z okresu przedwojennego) widnieje data urodzenia 1895 r., zaś Lechicka w kwestionariuszach osobowych i życiorysach z okresu pracy na UMK zazwyczaj wpisywała 1898 r., chociaż w dwóch przypadkach w kwestionariuszach pojawiają się daty 1897 i 1896 r.

³ W kwestionariuszach osobowych w ramach zatrudnienia na UMK Lechicka zamieściła informacje jedynie o czwórce rodzeństwa. Brat Mieczysław, z wykształcenia filolog, znalazł zatrudnienie w szkole średniej, siostra Maria była kierowniczką szkoły powszechnej w Krukienicach, Janina została zatrudniona jako nauczycielka w mieście Sądowa Wisznia k. Mościsk, zaś Stanisława uczyła w szkole średniej.

(Suchmiel, 2000, s. 51, 53)⁴. Lechicka po ukończeniu pierwszego roku studiów została zatrudniona początkowo na stanowisku młodszej, a później starszej asystentki w Katedrze Historii Nowożytnej UJK (*Skład Uniwersytetu*, 1924, s. 36)⁵. Wówczas tą jednostką naukową kierował wybitny historyk Adam Szelański (1873–1961) (Maternicki, 2011, s. 616–619), który – ze względu na odrębność i oryginalność zainteresowań naukowych – wywarł ogromny wpływ na kształtującą się osobowość młodej adeptki nauk humanistycznych. Oceniając jego warsztat pracy naukowej, Lechicka pisała: *znawstwo wielu różnych epok, charakterystyczne i wszechstronne łączenie dziejów polskich z powszechnymi, podejmowanie tematów do tej pory nie opracowywanych przez innych autorów, jak np. wprowadzenie elementów z dziejów ogólnych cywilizacji i dyplomacji, oraz zagadnień społeczno-gospodarczych, a także umiejętne wiązanie dziejów Polski z powszechnymi* (Lechicka, 1962a, s. 284). Z perspektywy dalszej działalności naukowej można przypuszczać, że był to dla Lechickiej okres kluczowy, rzutujący na zainteresowania oraz zakres i sposób prowadzenia badań naukowych. Zresztą jak sama stwierdziła: [...] *profesor udzielał wyjaśnień naukowych i wprowadzał niejako w procedury i mechanizm badanego procesu, dawał sam przykładowe wszechstronne, całkowite analizy źródeł i dokumentów, rzeczą zaś adiunkta i studentów było na innych aktach i dokumentach pracę taką już samodzielnie kontynuować* (Lechicka, 1962a, s. 285–286). Pod kierunkiem Szelańskiego ukończyła studia historyczne, uzyskując w 1924 roku stopień doktora filozofii na podstawie pracy pt. *Pisma polityczne z czasów przedostatniego bezkrólewia*, zrecenzowanej przez Szelańskiego i Stanisława Zakrzewskiego. W skróconej wersji praca ukazała się w „Kwartalniku Historycznym” 1927 (Pisulińska, 2016, s. 600). Jednak Lechicka nie ograniczyła się wyłącznie do zdobywania wiedzy historycznej, ponieważ w latach 1924–1928 zdecydowała się studiować geografię z geologią, które z powodzeniem ukończyła. Ponadto umiejętnie łączyła studia z pracą zawodową, w latach 1920–1929 pracując też w Prywatnym Gimnazjum Żeńskim im. Zofii Strzałkowskiej we Lwowie. Można przypuszczać, że dla niej było to ważne źródło zarobkowania, a zarazem jedyny sposób utrzymania, ponieważ po śmierci rodziców (w 1916 r. zmarł jej ojciec, zaś 5 lat później matka) nie wspominała o jakimkolwiek zabezpieczeniu finansowym. W placówce założonej

⁴ Uzyskanie świadectwa dojrzałości przez dziewczęta było utrudnione ze względu na brak państwowych szkół średnich żeńskich. Popularne wówczas w Galicji seminaria nauczycielskie były uważane za „wyższe” szkoły, ale dawały przygotowanie zawodowe, a nie do studiów uniwersyteckich. Rozwiązaniem w tej sytuacji były prywatne szkoły żeńskie, w których edukacja była płatna, co stanowiło barierę dla wielu kobiet (Czajeka, 1990; Meissner, 1999; Dormus, 2015, s. 23–39; D. Grabowska-Pieńkosz, 2019, s. 101–114).

⁵ Jej nazwisko widnieje w wykazie pracowników Katedry Historii Nowożytnej UJK jedynie do roku akademickiego 1924/1925. W kolejnych sprawozdaniach nie pojawia się, a na stanowisku młodszego asystenta zatrudniono Zygmunta Zboruckiego (*Skład Uniwersytetu*, 1924, s. 52). Natomiast J. Serczyk (1971, s. 596) i A. Tomczak (1966, s. 144) informują, że na stanowisku asystentki pracowała do 1926 r., zaś W. Piasek (2020, s. 63) przyjął, że w roku akademickim 1925/1926 tej funkcji nie pełniła. Z kolei w kwestionariuszach osobowych i życiorysach z okresu pracy na UMK Lechicka podaje, że na UJK pracowała do 1929 r. Jednak ze względu na fakt, że na wniosek Senatu Akademickiego UJK otrzymała stypendium z Funduszu Kultury Narodowej na rok 1928/1929, można przyjąć, że pracowała na stanowisku asystentki do 1929 r.

przez Z. Strzałkowską prowadziła zajęcia z historii, zaś historii i geografii nauczała w seminarium nauczycielskim, które funkcjonowało w budynku gimnazjum. Warto też nadmienić, że w 1928 roku z powodzeniem złożyła egzaminy przed Państwową Komisją Egzaminacyjną we Lwowie dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich, uzyskując w ten sposób pełne kwalifikacje w zakresie nauczania geografii z geologią w szkołach średnich ogólnokształcących i seminariach nauczycielskich (AUMK, SJL a, sygn. 309/98/26, k. 4; *Sprawozdanie Zakładu*, 1926, s. 63, 98; *Sprawozdanie Zakładu*, 1927, s. 40, 53).

Dostrzegając możliwości rozwoju naukowego, a przede wszystkim mając nadzieję na uzyskanie habilitacji, Lechicka – na wniosek Senatu Akademickiego Uniwersytetu Jana Kazimierza – otrzymała na rok 1928/1929 stypendium Funduszu Kultury Narodowej (AUMK, AOJL h, sygn. K-11/22, k. 59; *Pierwsze sprawozdanie*, 1931, s. 91)⁶. Instytucja ta została utworzona z inicjatywy Józefa Piłsudskiego w 1928 roku, aby *zapewnić nauce polskiej stały dostęp młodych sił, odpowiednio przygotowanych do samodzielnej pracy naukowej, naukowo-pedagogicznej i do objęcia w przyszłości katedr w uczelniach wyższych lub innych stanowisk, wymagających naukowego przygotowania* (*Pierwsze sprawozdanie*, 1931, s. 59–60). Stypendium było przeznaczone na prowadzenie działalności naukowej za granicą lub w kraju. Lechicka skorzystała z tej pierwszej opcji, celem *pogłębienia swej wiedzy, zbierania materiałów do samodzielnych prac, poznania nowych metod i technik badania* (*Pierwsze sprawozdanie*, 1931, s. 60). Prowadziła szeroko zakrojone badania archiwalne w takich miastach europejskich, jak: Paryż, Nancy, Luneville, Drezno, Wiedeń i Gdańsk. Pozyskane materiały wykorzystywała do przygotowania monografii o Stanisławie Leszczyńskim, która miała być podstawą do uzyskania habilitacji. Proces ten znacznie się wydłużył, ponieważ w trakcie powstania warszawskiego spłonął maszynopis publikacji. Trzeba też wspomnieć, że podczas pobytu w Paryżu Lechicka nawiązała kontakt z kółkiem młodych uczonych wówczas tam przebywających, a mianowicie historykiem literatury Zygmuntem Szweykowskim (1894–1978), historykiem, badaczem XVIII wieku Janem Dihmem (1902–1965), historykiem, archiwistą Marianem Friedbergiem (1902–1969) i językoznawcą Witoldem Doroszewskim (1899–1976) (Tomczak, 1966, s. 144).

Po powrocie ze stypendium zamieszkała w Łodzi i w roku szkolnym 1930/1931 została powołana przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na stanowisko wizytatorki Okręgu Szkolnego Łódzkiego. Niektóre szkoły funkcjonowały na niskim poziomie, dlatego było to *pole do popisu dla młodej, energicznej i oświeconej pani wizytator, pełnej zapału i wiary we własną pracę* (AUMK, AOJL c, sygn. K-11/22). Po dwóch latach obowiązki te pełniła w Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego. Jednak we wrześniu

⁶ W materiałach archiwalnych Lechicka podaje, że stypendium otrzymała w roku 1929/1930 (AUMK, AOJL b, sygn. K-11/22, k. 82). Można przypuszczać, że z powodu obowiązków zawodowych wynikających z pracy w gimnazjum otrzymane na rok 1928/1929 stypendium zrealizowała w roku następnym.

1936 roku decyzją ministra Wojciecha Świątosławskiego została zwolniona z powierzonych jej dotychczas zadań i powróciła do działalności nauczycielskiej, która w opinii późniejszego jej współpracownika, pedagoga i filozofa Kazimierza Sośnickiego *dawała jej większe możliwości pracy naukowej niż praca w administracji szkolnej* (AUMK, APiHJL a, sygn. WH-33/12, k. 89)⁷. Następnie z dniem 1 września 1937 roku została przeniesiona do Państwowego Gimnazjum im. J. Lelewela w Warszawie, gdzie do wybuchu wojny nauczala historii i geografii⁸. Nie pracowała w pełnym wymiarze, ponieważ z uwagi na prowadzenie badań naukowych i przygotowanie podręcznika historii dla liceów ogólnokształcących uzyskała zniżkę godzin (AUMK, APiHJL e, sygn. WH-33/12, k. 12; AUMK, AOJL h, sygn. K-11/22, k. 74, 83)⁹. Kiedy wybuchła II wojna światowa, Lechicka przystąpiła do Komitetu Szkolnego zajmującego się organizowaniem tajnego nauczania na poziomie szkolnictwa średniego i wyższego na terenie Warszawy. W swoim mieszkaniu przy ul. Rakowieckiej prowadziła zajęcia dla kompletów gimnazjalnych i licealnych, a także organizowała tzw. Sobótki, gromadzące wiele zasłużonych osób ze środowiska naukowego. W tego rodzaju spotkaniach, odbywających się co dwa tygodnie w sobotę, uczestniczyły osoby zasłużone dla polskiej nauki i kultury. Bywały na nich m.in.: historyczka i działaczka społeczna Łucja Charewiczowa (1897–1943), pisarka, publicystka, tłumaczka Irena Krzywicka (1899–1994), historyk Józef Feldman (1899–1946), historyk, dyplomata Stanisław Kętrzyński (1876–1950), historyk, działacz polityczny Ludwik Kolankowski (1882–1956), historyk, mediewista Tadeusz Manteuffel (1902–1970), historyk państwa i prawa Zygmunt Wojciechowski (1900–1955) (Szulakiewicz, 2008, s. 460). Można też nadmienić, że w późniejszym okresie Lechicka podczas różnych spotkań opowiadała o rozmaitych szczegółach z ich życia zawodowego, towarzyskiego czy rodzinnego, co po latach wspominał jej bliski współpracownik historyk J. Wojtowicz (1995, s. 376). Jak podkreślił: *Była w tym zakresie nieprzebraną kopalnią wiedzy. Poznawaliśmy w ten sposób ludzi nauki nie od strony oficjalnej, ale jakby prywatnej, znanej tylko najbliższym*. Jednak po upadku powstania warszawskiego zmuszona była zaprzestać potajemnej działalności naukowej i dydaktycznej, ponieważ została wywieziona na roboty do Niemiec.

⁷ Jednak Lechicka podkreśliła, że została zwolniona ze stanowiska wizytatorki nie z powodu braku zaangażowania w wykonywaną pracę, lecz w wyniku zatargu z MWRiOP (AUMK, AOJL a, sygn. K-11/22, k. 92).

⁸ J. Serczyk napisał, że Lechicka w latach 1936–1939 uczyła historii i geografii w gimnazjach im. Lelewela i im. Słowackiego w Warszawie (Serczyk, 1971, s. 598). Nie można się zgodzić ze stwierdzeniem, że była nauczycielką w Państwowym Gimnazjum im. J. Słowackiego, ponieważ jej nazwisko nie pojawia się w wykazie nauczycieli pracujących w okresie II RP, lecz w kontekście pracy na stanowisku wizytatorki w latach 1933–1937 (Kasperowiczowa, 1986, s. 139).

⁹ Lechicka zajmowała się opracowaniem materiałów pozyskanych z kwerend zagranicznych na temat Stanisława Leszczyńskiego oraz przygotowaniem podręcznika historii dla licealistów. Z dwóch pierwszych tomów (*Dzieje starożytne i średniowieczne*) szkoły korzystały do 1939 r., zaś kolejne dwa (*Nowożytne i Nowoczesne Dzieje*) skończyła latem 1939 r., jednak nie dotarły one do szkół, uległy zniszczeniu. Ocalał jeden egzemplarz, który przedłożyła do oceny dorobku habilitacyjnego.

Kontakty naukowe, jakie Lechicka nawiązała w czasie wojny, miały duży wpływ na rozwój jej drogi zawodowej po zakończeniu działań zbrojnych. Zresztą kiedy w 1945 roku powróciła do kraju, to kontynuowała karierę akademicką. Krótco pracowała na stanowisku adiunkta w Katedrze Historii Polski Nowożytnej na Uniwersytecie Łódzkim, prowadząc zajęcia z historii i dydaktyki historii. Wówczas wspomnianą katedrą kierował historyk i działacz polityczny Ludwik Kolankowski, który w 1945 roku został powołany na stanowisko rektora formułującego się uniwersytetu w Toruniu. Złożył Lechickiej propozycję pracy w nowej jednostce naukowej, która została przez nią zaakceptowana.

Od 1946 roku związała się z UMK, prowadząc aż do śmierci działalność naukowo-dydaktyczną. W 1947 roku z powodzeniem przebiegła procedura habilitacyjna z zakresu dydaktyki historii i historii nowożytnej, lecz stopień docenta Lechicka otrzymała dopiero w 1951 roku, tzn. po zatwierdzeniu uchwały Rady Wydziału Humanistycznego UMK przez Ministerstwo Szkół Wyższych i Nauki¹⁰. Z kolei 6 lat później przyznano jej tytuł profesora nadzwyczajnego, a zarazem objęła kierownictwo Zakładu Historii Powszechnej XVI–XVIII wieku funkcjonującego w ramach Katedry Historii Polski i Powszechnej XVI–XVIII wieku, zaś po odejściu z pracy, od 1962 roku, pełniła funkcję kierownika tej katedry. Dyrekcja Instytutu uzasadniając tę decyzję, doceniła jej dotychczasowe osiągnięcia naukowo-dydaktyczne, bo jak napisano: *Prof. Dr Lechicka jest najstarszym stopniem samodzielnym kierownikiem nauki przy wspomnianej katedrze, wykazuje dużą aktywność naukową i dydaktyczną* (AUMK, AOJL e, sygn. K-11/22, k. 160). Następnie w 1954 roku powierzono Jej funkcję prodziekana Wydziału Humanistycznego UMK, a następnie, w latach 1956–1958, pełniła obowiązki dziekana wspomnianej jednostki naukowej. Warto zaznaczyć, że po dzień dzisiejszy jest to jedyna kobieta, której w historii wydziału powierzono tego rodzaju stanowisko. Wyrazem uznania dla jej wieloletniej, bogatej i różnorodnej działalności jest Złota Odznaka Związku Nauczycielstwa Polskiego, będąca najwyższym wyróżnieniem przyznawanym za szczególne osiągnięcia w działalności związkowej, społecznej, oświatowej i naukowej. Ponadto za sumienną pracę zawodową J. Lechicka dostała nagrody na UJK, UŁ i dwa razy na UMK. Natomiast krótko przed śmiercią została odznaczona Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarła po długiej chorobie 20 kwietnia 1965 roku w szpitalu w Chełmży (koło Torunia). Pochowana została w grobowcu rodzinnym w Jarosławiu (AUMK, AOJL a, sygn. K-11/22, k. 71; J. Serczyk, 1971, s. 597; Galon, 1965, s. 15).

¹⁰ W 1946 r. została powołana Komisja Habilitacyjna w składzie: Kazimierz Hartleb, Kazimierz Sośnicki, Ryszard Mienicki oraz dziekan Konrad Górski celem przeprowadzenia habilitacji J. Lechickiej z zakresu dydaktyki historii i historii nowożytnej. 7 maja 1947 r. podczas posiedzenia Rady Wydziału Humanistycznego UMK zaprezentowane zostały recenzje przygotowane przez: K. Hartleba, K. Sośnickiego, R. Mienickiego i Bronisława Włodarskiego, zaś tydzień później odbyło się kolokwium i wykład habilitacyjny (AUMK, AOJL f, sygn. K-11/22, k. 27; AUMK, AOJL g, sygn. K-11/22, k. 28 i 29).

ZAANGAŻOWANIE W PRACĘ SPOŁECZNO-OŚWIATOWE

Prezentując biografię Lechickiej, nie sposób pominąć jej niezwykle bogatej aktywności społecznej i oświatowej. Wyrazem zainteresowania J. Lechickiej sprawami środowiska pedagogicznego było zaangażowanie w działalność jednej z największych organizacji związkowych w II Rzeczypospolitej – założonego w lutym 1919 roku Związku Zawodowego Nauczycielstwa Szkół Średnich. W lipcu 1930 roku ZZNSŚ połączył się ze Związkiem Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, tworząc wspólnie powszechnie znaną organizację o ogólnokrajowym zasięgu działania, czyli Związek Nauczycielstwa Polskiego. W ramach ZNP Lechicka aktywnie działała aż do wybuchu wojny, zaś po jej zakończeniu kolejno przyczyniła się do powstania oddziału ZNP w Łodzi, a następnie w Toruniu (AUMK, SJL, sygn. 309/98/22). Trzeba też wspomnieć, że Lechicka poza aktywnością na rzecz środowiska pedagogicznego duży nacisk kładła na rozwój organizacji młodzieżowych w szkołach. Jako przykład można podać jej zaangażowanie w zakładanie szkolnych drużyn ZHP oraz nawiązanie współpracy z powstałą w 1932 roku sanacyjną Organizacją Pracy Obywatelskiej Młodzieży „Straż Przednia”. Organizacja ta zajmowała się krzewieniem idei wychowania patriotycznego wśród młodzieży szkół średnich (Lechicka, Uklejska, 1935, s. 169–175; Król, 2019, s. 139–154).

Warty uwagi jest również udział Lechickiej w pracach polskich organizacji naukowych. W czasie wojny brała udział w poufnych posiedzeniach Towarzystwa Miłośników Historii, którego powstanie we wrześniu 1939 roku w swoim mieszkaniu zainicjował prezes S. Kętrzyński. Odbywały się one w każdy trzeci czwartek miesiąca, z wyjątkiem miesięcy letnich, zaś liczba uczestników nie mogła przekroczyć dwunastu osób. Jak wspominał uczestnik tych spotkań Aleksander Gieysztor (1997, s. 74), *Referowano i dyskutowano to co powstało tuż przed wojną, i to co znajdowało się na warsztacie. Była w tym myśl Prezesa, żeby ten warsztat indywidualny nie rdzewiał, również wobec młodych, którzy parę razy przedstawiali [...] swoje prace doktorskie*. Kolejno trzeba też wspomnieć o uczestnictwie Lechickiej w pracach Towarzystwa Naukowego Lwowskiego oraz Polskiego Towarzystwa Historycznego gromadzącego w swych szeregach polskich historyków, zawodowo zajmujących się przeszłością, jak i miłośników historii. Szczególną aktywność przejawiała w ramach Oddziału Łódzkiego PTH, m.in. w latach 1932–1934 była członkiem zarządu, a później uczestniczyła w jego reaktywowaniu po wojnie. Ponadto brała udział w założeniu Toruńskiego Oddziału PTH, a następnie przewodniczyła pracom sekcji zajmującej się dydaktyką historii. W latach 1952–1962 kierowała pracami Sekcji Dydaktyki Uniwersyteckiej, a wcześniej (1947–1950) – Sekcji Dydaktycznej i Upowszechniania Wiedzy Historycznej, występując jako wykładowca w powszechnych wykładach uniwersyteckich, również poza Toruniem. Trzeba też nadmienić, że zasiadała w zarządzie Toruńskiego Oddziału PTH, pełniąc przez dwie kadencje (1959–1961) funkcję I wiceprezesa (Zielińska, 2011, s. 171–172, 161–162). Poza tym pod egidą wspomnianej

organizacji Lechicka zorganizowała Stowarzyszenie Absolwentów Historii UMK (AUMK, SJP, sygn. 309/98/20, k. 31–41). Trzeba też nadmienić, że w latach 1946–1965 była członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, angażując się od 1947 r. w prace Komisji Historycznej na Wydziale I TNT. W ramach tej organizacji od 1950 roku należała do Komitetu Redakcyjnego czasopisma naukowego wydawanego przez TNT – „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” (od 1955 r. „Zapiski Historyczne”), zaś później pełniła obowiązki przewodniczącej Komitetu Redakcyjnego „Prac Popularnonaukowych” (Serczyk, 1978, s. 30, 131, 171; Pakulski, 1978, s. 171). Zasiadała również w Radzie Redakcyjnej „Wiadomości Historycznych” w latach 1962–1963.

W bogatej działalności społeczno-oświatowej na uwagę zasługuje zaangażowanie Lechickiej na rzecz kobiet. Już w czasie studiów zaangażowana była w prace organizacji samopomocowej o charakterze międzyuczelnianym – Koła Studentek przy Uniwersytecie Jana Kazimierza, pełniąc w latach 1922–1925 funkcję przewodniczącej. Jako członek Zarządu we współpracy z Jadwigą Czudowską, Stanisławą Jakubowską i Anną Zakrzewską zrealizowała plan budowy domu akademickiego dla studentek przy ul. Torosiewicza, który do użytku został oddany w 1928 roku (AUMK, AOJL a, sygn. K-11/22, k. 72, 75; *Academia Militans*, 2017, s. 220). We Lwowie nawiązała również współpracę z powstałym w 1926 roku Polskim Stowarzyszeniem Kobiet z Wyższym Wykształceniem¹¹, którego zadaniem było *zrzeszenie kobiet z dyplomami szkół akademickich dla obrony ich interesów*, a w szczególności *tworzenie warunków, ułatwiających pracę naukową i umożliwiających kontakt intelektualny między kobietami różnych narodowości* (*Polskie Stowarzyszenie*, 1936, s. 15–16). Lechicka w latach 1928–1929 pełniła funkcję przewodniczącej lwowskiego oddziału (*Polskie Stowarzyszenie*, 1936, s. 53). Natomiast szerszą działalność w ramach tej organizacji rozwinęła w późniejszym okresie. W trakcie pracy na Uniwersytecie Łódzkim przyczyniła się do reaktywowania miejscowego oddziału Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem. Podobnie postąpiła po przybyciu do Torunia, gdzie założyła nową filię, która funkcjonowała do 1948 roku (AUMK, SJP, sygn. 309/98/28, k. 2-3)¹². Warto też wspomnieć, że podczas naukowego pobytu we Francji Lechicka nawiązała kontakty z Międzynarodowym Ruchem Kobiectym, m.in. spotkała się z Marią Curie-Skłodowską. Ponadto zaangażowana była w działalność powstałej w 1927 r. Rady

¹¹ Organizacja było częścią powstałej w 1919 r. Międzynarodowej Federacji Kobiet z Uniwersyteckim Wykształceniem (International Federation of University Women), która stawiała sobie za cel *nawiązanie przyjaznych stosunków między kobietami z wyższym wykształceniem całego świata, rozbudzenie wzajemnych sympatii między narodami, popieranie interesów kobiet i zachęcenie do koleżeńkiej współpracy* (*Polskie Stowarzyszenie*, 1936, s. 9; Wierzbicka, 2009, s. 153–175). Oddział we Lwowie powstał dzięki porozumieniu, jakie z Zarządem Głównym Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem w Warszawie nawiązała Janina Syrniewska, która w 1926 r. przystąpiła do organizowania jednostki na terenie Lwowa.

¹² Powodem likwidacji Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem była zbieżność celów i zadań statutowych z najbardziej masową organizacją kobiecą w PRL – Społeczno-Obywatelską Ligą Kobiet działającą w latach 1945–1989 (od 1949 r. Liga Kobiet, zaś od 1982 r. – Liga Kobiet Polskich) (Drozdowska, 2020, s. 176–193).

Naukowej Wychowania Fizycznego (organu doradczego Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego), której działalność przyczyniała się do *wzrostu roli kobiet w walce o prawa uczestnictwa w aktywności fizycznej, głównie w działalności sportowej* (Drozdek-Małołepsza, 2014, s. 239; Drozdek-Małołepsza, 2007, s. 35–42).

HISTORIA WYCHOWANIA W TWÓRCZOŚCI J. LECHICKIEJ

Równoległe z pracami zawodowymi i społeczno-oświatowymi Lechicka prowadziła badania naukowe w zakresie historii nowożytnej¹³, dydaktyki historii¹⁴, ruchu naukowego kobiecego w Polsce¹⁵ oraz historii oświaty, pogłębione licznymi kwerendami archiwalno-bibliotecznymi zarówno w zagranicznych, jak i polskich bibliotekach i archiwach. Spośród tak bogatego dorobku naukowego analizie poddano jej publikacje z zakresu historii wychowania, a tą problematyką zajmowała się głównie w okresie pracy na toruńskiej uczelni¹⁶. Niewątpliwie na uwagę zasługują monografie naukowe: *Z zagadnień Oświecenia na Pomorzu* (Toruń 1957), *Józef Wybicki – życie i twórczość* (Toruń 1962) oraz obszerny wybór źródeł, tj. *Źródła do dziejów Akademii Chełmińskiej (1386–1815)* (Wrocław 1963). Trzeba też wspomnieć o artykułach opublikowanych w pracy zbiorowej *Historia wychowania* pod redakcją Łukasza Kurdybachy, zaś na łamach czasopism ukazały się: *Stosunki Uniwersytetu Krakowskiego z Akademią Chełmińską* („Zapiski Historyczne” 1964, t. 29, z. 2) oraz *Wybicki i Komisja Edukacji Narodowej* („Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1949, t. 15). Analizując dorobek J. Lechickiej w zakresie historii wychowania, nie sposób pominąć przygotowanych przez nią prac, które nie ukazały się drukiem. Do tej

¹³ Wśród jej prac historycznych należy wymienić: *Absolutyzm we Francji*, Warszawa 1948; *Spory gospodarcze polsko-gdańskie w drugiej połowie XVIII wieku*, „Zapiski TNT” 1948; *Stronnictwa polityczne i opozycja litewska w latach 1725–1736*, Lwów 1935. W 1951 r. nakładem Towarzystwa Naukowego Toruńskiego ukazała się monografia pt. *Rola dziejowa Stanisława Leszczyńskiego oraz wybór jego pism*, będąca zaledwie streszczeniem dwutomowego rękopisu o S. Leszczyńskim, którego Lechicka nie zdążyła opublikować przed wojną, a który w czasie powstania warszawskiego uległ zniszczeniu. Trzeba też wspomnieć, że podczas II wojny światowej Lechicka napisała i złożyła na ręce wydawcy Z. Wojciechowskiego obszerną dwutomową pracę pt. *Polska w latach od 1370–1506*, która miała zostać opublikowana przez Wydawnictwo Wiedzy o Polsce, jednak również została zniszczona w czasie powstania warszawskiego (AUMK, APIHJL d, sygn. WH-33/12, k. 24).

¹⁴ Na uwagę zasługuje książka napisana wspólnie z Marią Uklejską: *Szkola w życiu codziennym: spostrzeżenia i refleksje*, Warszawa 1935 oraz *Polska dydaktyka historii w latach 1925–1937*, Łódź 1937, a także kilka artykułów poświęconych tej tematyce: *Znaczenie historii w nauce i nauczaniu*, w: *Księga Kuratorium Szkolnego w Łodzi*, Łódź 1931; *Wychowawcze znaczenie geografii i nauki o Polsce współczesnej*, Łódź 1932; *W sprawie wyników nauczania historii w klasie I gimn.*, „Wiadomości Historyczno-Dydaktyczne” 1934, z. 1; *O trzech stopniach kształcenia historycznego*, „Wiadomości Historyczne” 1957/1958 (AUMK, APIHJL c, sygn. WH-33/12, k. 95).

¹⁵ Lechicka uczestnicząc w pracach lwowskiego oddziału Polskiego Stowarzyszenia Kobiet z Wyższym Wykształceniem, zaangażowana była w przygotowanie następujących prac: *Bibliografia piśmiennictwa kobiet polskich 1918–1928*, zestawiała E. Kurkowa, Lwów 1929 oraz *Materiały do bibliografii piśmiennictwa kobiet polskich (do roku 1929): nauki matematyczno-przyrodnicze i nauki stosowane*, red. M. Loriowa, Lwów 1934 (Nowosielska, 2017, s. 123).

¹⁶ Jedynie w II RP opublikowała artykuł (Lechicka, 1930), w którym opisała genezę, przebieg oraz wpływ, jaki wywołał powszechny strajk szkolny w Królestwie Polskim w 1905 r. na młodzież galicyjską.

kategorii należą dwa teksty: *Hugo Kollątaj w świetle dotychczasowych badań* oraz *Kuźnica Kollątajowska i Komisja Edukacji Narodowej*.

Z szerokim odbiorem naukowym spotkały się badania prowadzone przez Lechicką nad sytuacją kultury i oświaty na Pomorzu w okresie oświecenia. Ich rezultatem były dwie prace: *Z zagadnień Oświecenia na Pomorzu* (Toruń 1957) oraz *Źródła do dziejów Akademii Chełmińskiej (1386–1815)* (Wrocław 1963), która to pozycja ukazała się jako II tom w ramach serii Archiwum Dziejów Oświaty, redagowanej przez Ł. Kurdybachę. Pierwsza z wymienionych wypełniła pewną lukę w historiografii tego regionu, ponieważ odnosząc się do ówczesnych badań, autorka zaznaczyła: *zarówno tradycyjna nauka niemiecka, jak i tradycyjna nauka polska nie wyodrębniły dziejów specjalnych tego okresu z całokształtu ich historii, wskutek czego brak szczegółowej analizy i opisu różnych dziedzin życia w epoce Oświecenia na Pomorzu* (Lechicka, 1957, s. 7). Kwestie dotyczące rozkwitu oświaty na Pomorzu we wspomnianym okresie zaprezentowała na tle warunków społeczno-gospodarczych i kulturalnych panujących na tym obszarze. Ukazała wpływ reformacji na szkoły ludowe i średnie, a następnie związki szkolnictwa pomorskiego z Komisją Edukacji Narodowej, poddając analizie nowe programy, przedmioty i podręczniki szkolne. Opisała również proces germanizacji szkół pomorskich oraz postawę ludności polskiej wobec polityki rządu pruskiego.

Z kolei ta druga publikacja to obszerne zestawienie źródeł archiwalnych nad dziejami Akademii Chełmińskiej, zawierająca materiały w językach łacińskim, niemieckim i polskim, która pomyślana została jako punkt wyjścia do systematycznych badań nad tą problematyką. Lechicka z przyczyn zdrowotnych nie zdołała napisać monografii tej najważniejszej i najznamienitszej uczelni pomorskiej w czasach I Rzeczypospolitej, a jedynie opublikowała w czasopiśmie „Zapiski Historyczne” (1964, z. 2) artykuł pt. *Stosunki Uniwersytetu Krakowskiego z Akademią Chełmińską*. W charakterystyce tego zagadnienia wyodrębniła trzy okresy, a mianowicie czas panowania Krzyżaków nad Chełmnom, kiedy uniwersytet krakowski dążył do objęcia opieką i patronatem Akademii Chełmińskiej, następnie ukazała zacieśnianie stosunków z Akademią Krakowską po wyzwoleniu Chełmna (1466 r.) aż do roku 1755. Z kolei w trzecim okresie zwróciła uwagę na bliską współpracę między tymi dwiema instytucjami, ponieważ Akademia Chełmińska została przekształcona w kolonię Uniwersytetu Krakowskiego, który stworzył rozwiniętą i uzależnioną od siebie sieć szkolną. W sumie Lechicka zaprezentowała długotrwały proces opiekowania się przez uniwersytet z Krakowa *jego młodszą północno-wschodnią siostrzycą – Akademią Chełmińską*, począwszy od jej utworzenia w 1386 aż do 1779, czyli przejścia Chełmna przez władze pruskie (po I rozbiórce Polski).

Interesująca pod względem badawczym okazała się współpraca Lechickiej z Pracownią Dziejów Oświaty Polskiej Akademii Nauk, ponieważ zaowocowała przygotowaniem jednego z rozdziałów (*Kultura i szkolnictwo w czasach saskich*) do I tomu pracy, która po dzień dzisiejszy stanowi obowiązkową pozycję w programach kształcenia przyszłych pedagogów, a mianowicie *Historii wychowania*

pod redakcją Ł. Kurdybacy (Grabowska-Pieńkosz, Falkowska, 2020, s. 95–109). W opracowanym zagadnieniu autorka przybliżyła uwarunkowania kulturowe i sytuację szkolnictwa w czasach największego upadku wszelkich dziedzin życia ówczesnej Rzeczypospolitej, a mianowicie w epoce saskiej. Odniosła się do poziomu kształcenia w szkołach średnich przeznaczonych dla dzieci szlacheckich i ich stosunku do edukacji, a także pozostających pod wpływem duchowieństwa szkół parafialnych i szkół wyższych, opartych na przestarzałych programach, oderwanych od potrzeb ówczesnego życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego. Z kolei w wyniku współpracy nawiązanej z komitetem redakcyjnym *Polskiego Słownika Biograficznego* Lechicka razem ze Stanisławem Tyncem (Szulakiewicz, 2022, s. 39–61) przygotowała biogram pastora protestanckiego, lektora języka polskiego w Toruniu Krzysztofa Haberkanta (1704–1776), który został opublikowany w t. IX *PSB* (Wrocław–Warszawa–Kraków, 1960–1961).

Spośród jej dorobku naukowego na uwagę zasługuje opracowanie działalności i twórczości pisarza i polityka Józefa Wybickiego (1747–1822), powszechnie najbardziej znanego jako autora słów polskiego hymnu narodowego – *Mazurka Dąbrowskiego*. Podjęła się próby zaprezentowania nie tylko jego działalności patriotycznej, reformatorskiej i publicystycznej, ale też zasług na polu edukacji. W tym kontekście ukazała go przede wszystkim jako generalnego wizytatora Akademii Wileńskiej i szkół jej podległych w okresie działalności Komisji Edukacji Narodowej, a później w okresie Księstwa Warszawskiego, kiedy współpracował z Izbą Edukacyjną. Lechicka (1962b, s. 112) uznała go za wybitnego pedagoga, ponieważ jego działalność w tym obszarze była [...] *dowodem, utrwalającym wysuwaną przez niego samego tezę o istnieniu ścisłego związku pomiędzy reformą ustrojowo-społeczną w kraju, a ruchem pedagogiczno-oświatowym w drugiej połowie XVIII i na początku XIX stulecia*. Ponadto doceniła Wybickiego za podejmowanie w twórczości pisarskiej i działalności społeczno-politycznej zagadnień oświatowo-pedagogicznych i ich umiejętne łączenie z najważniejszymi problemami pojawiającymi się w kraju. Warto też wspomnieć, że zanim została wydana ta publikacja, to Lechicka w 1949 roku na łamach czasopisma „Zapiski TNT” opublikowała artykuł pt. *Wybicki i Komisja Edukacji Narodowej*, w którym ukazała działalność autora słów polskiego hymnu jako wizytatora zarówno Uniwersytetu Wileńskiego, jak i szkół mu podlegających, bo – jak stwierdziła – *działający na tyłu odcinkach życia narodowego, do głównych twórców reformy oświatowej nie należał, był tylko jej ogniwem wykonawczym jako ów wizytator szkół, najpierw wschodnich, potem zachodnich [...]* (Lechicka, 1949, s. 170). Wiele uwagi poświęciła jego zaangażowaniu w reformowanie szkolnictwa elementarnego, nie pomijając w tej kwestii roli nauczyciela oraz wychowania dzieci i młodzieży.

Warte przybliżenia są również wyniki badań Lechickiej prowadzonych nad działalnością księdza, polityka, reformatora szkolnictwa, pisarza i filozofa – Hugo Kołłątaja (1750–1812) oraz osób z nim współpracujących. Zaowocowały one przygotowaniem dwóch tekstów znajdujących się w spuściźnie archiwalnej. Pierwszy pt. *Hugo Kołłątaj w świetle dotychczasowych badań* napisała z okazji

dwusetnej rocznicy urodzin wspomianej postaci. Lechicka chciała przypomnieć współczesnym badaczom doniosłość jego działalności, który – jak podkreśliła – *życie swe i siły zużytkował na to, by ratować niepodległość przy równoczesnym przekształcaniu na państwo nowego typu* (AUMK SJL, sygn. 309/98/2, k. 1). Odniosła się do opinii na temat realizowanych przez niego różnych aktywności, w szczególności w zakresie reformowania polskiego systemu szkolnego. Analizie poddała również przygotowane przez niego prace z zakresu oświaty i wychowania, wskazując zarazem na potrzebę prowadzenia dalszych badań nad jego działalnością pedagogiczną, polityczną czy społeczną. Z kolei drugi materiał opracowany przez Lechicką poświęcony został *Kuźnicy Kollatajowskiej i Komisji Edukacji Narodowej*. W zaprezentowanym konspekcie tej monografii na posiedzeniu Zespołu Katedr Historycznych na Wydziale Humanistycznym UMK (AUMK, AOJL b, sygn. K-11/22, k. 84) autorka zwróciła uwagę na występowanie dwóch nurtów w działalności KEN – z jednej strony postępowego, nowatorskiego, otwartego na realizowanie nowych projektów dotyczących wychowania i wykształcenia człowieka, a z drugiej zachowawczego, dążącego do połowicznych reform. W jej przekonaniu *Tylko ludzie o najbardziej postępowych poglądach, którzy z czasem przeprowadzą główne reformy w kraju przyspieszając w ten sposób narodziny kapitalizmu, rozpoczynają rewolucyjną swoją działalność społeczną na niwie pedagogicznej w Komisji Edukacyjnej oraz w jej najbardziej znanych agendach* (AUMK, SJL, sygn. 309/98/2, k. 37). Poza krótką charakterystyką genezy myśli postępowej w Polsce przed utworzeniem KEN oraz przybliżeniem podstawowych zadań tej pierwszej w Europie państwowej, świeckiej władzy szkolnej, Lechicka zaprezentowała działalność pedagogiczną twórcy późniejszej Kuźnicy i jej członków – Ksawerego Dmochowskiego, Franciszka Jezierskiego, a także osób ideologicznie związanych z tą grupą, czyli Jana Śniadeckiego, Antoniego Popławskiego i Józefa Wybickiego. Nie zgodziła się z badaczami, którzy przypisywali główne zasługi w zakresie reformy oświaty tylko członkom KEN, ponieważ w jej przekonaniu *najważniejszych przemian oraz największego wysiłku dokonali późniejsi członkowie Kuźnicy oraz ideowi przyjaciele, bądź to w charakterze twórców programów nauczania, bądź członków Towarzystwa dla Ksiąg Elementarnych, bądź wreszcie w charakterze wizytatorów i kontrolujących wielką reformę* (AUMK, SJL, sygn. 309/98/2, k. 37). W ten sposób Lechicka chciała zwrócić uwagę nie tylko na całość działalności oświatowo-pedagogicznej samej Komisji i Kuźnicy, jako dwóch wzajemnie uzupełniających się grup, ale i czołowych działaczy, którzy pracowali na rzecz polskiej oświaty i kultury. Najogólniej można stwierdzić, że problematyka przygotowanych przez Lechicką publikacji z zakresu historii oświaty dotyczyła przede wszystkim okresu oświecenia, a jednocześnie zainteresowania kierowała w stronę regionu pomorskiego. Warto też przytoczyć opinie jej współpracowników, które odnoszą się do całości działalności naukowej. Na przykład K. Sośnicki w przygotowanej ocenie dorobku naukowego do postępowania habilitacyjnego podkreślił, że wszystkie przygotowane przez nią prace

poza ujęciem historycznym odznaczają się też dokładną znajomością problemów pedagogicznych i sumiennością w naukowym opracowaniu. Autorka wykazuje w nich zamiłowanie i uzdolnienie do badań teoretycznych, jak też do łączenia teorii ze wskazówkami praktycznego jej zastosowania (AUMK, APiHJL a, sygn. WH-33/12, k. 90). Z kolei zdaniem J. Wojtowicza (1966, s. 143) Lechicka była człowiekiem wyjątkowej pracowitości, pracy naukowo-badawczej nie przerywała właściwie do ostatniej chwili swego życia. Dosłownie w ostatnich tygodniach życia, nie wstając już z łóżka, pisała ciągle recenzje naukowe, śledziła uważnie ruch wydawniczy, planowała podjęcie nowych zagadnień [...]. Przytoczone opinie potwierdzają jej ogromne zaangażowanie w prowadzoną działalność naukową, która charakteryzowała się dużą różnorodnością, a zarazem rozległością zainteresowań badawczych.

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA J. LECHICKIEJ W OKRESIE TORUŃSKIM

Lechicka po krótkim okresie pracy na Uniwersytecie Jana Kazimierza następnie przez wiele lat związana była ze szkołami średnimi jako nauczycielka i wizytatorka, a dopiero po II wojnie światowej powróciła do pracy dydaktycznej w szkolnictwie wyższym. Przez krótki czas wykładała historię i dydaktykę historii na Uniwersytecie Łódzkim, a od października 1946 roku rozwinęła tego rodzaju aktywność na toruńskiej Alma Mater. Trzeba podkreślić, że niemal od początku zatrudnienia na UMK Lechicka współpracowała z Katedrą Pedagogiki, „opiekując się” przedmiotem historia wychowania. Powierzono jej prowadzenie wykładów i ćwiczeń z historii wychowania i oświaty w Polsce oraz dydaktyki historii. Początkowo zajęcia te realizowała w wymiarze 2 godz. wykładu i 2 godz. ćwiczeń, zaś w roku akademickim 1950/1951 przeznaczono po 4 godz. w I i II semestrze, czyli łącznie w programie kształcenia przyszłych pedagogów przewidzianych było 8 godz. na omówienie zagadnień historyczno-oświatowych. Warty uwagi jest również fakt, że wiele zajęć z historii wychowania prowadziła bezinteresownie, nie otrzymując wynagrodzenia. O zmianę tej sytuacji wnioskował K. Sośnicki do dziekana Wydziału Humanistycznego, pisząc: *Od 1 września Doc. J. Lechicka nie pobiera żadnego wynagrodzenia ani za powyższą pracę, ani też nic nie otrzymywała za ćwiczenia, które odbywała bezpłatnie przez ostatnie dwa lata w wymiarze 2 godz. tygodniowo. Obciążenie tą pracą jest tak duże, że zdaniem moim należałoby je włączyć do Jej oficjalnego pensum...* (AUMK, APiHJL b, sygn. WH-33/12, k. 38). Wnioskował, aby z tego tytułu do jej pensum przy Zespołowej Katedrze Historii Polski zostało doliczone co najmniej 5 godzin tygodniowo. Z kolei prowadząc wykłady i ćwiczenia z dydaktyki historii, Lechicka organizowała liczne hospitacje w szkołach oraz lekcje próbne prowadzone przez studentów, które następnie wspólnie omawiała. W ten sposób budziła wśród młodzieży zainteresowanie pracą w szkolnictwie. Ponadto od 1954 roku prowadziła wykłady z historii powszechnej XVI–XVIII wieku. Uczestnik tych zajęć

J. Wojtowicz – późniejszy historyk gospodarki, społeczeństwa i kultury doby nowożytnej – docenił duże doświadczenie dydaktyczne, praktyczne i teoretyczne prowadzącej. Warto też dodać, że Lechicka miała decydujący wpływ na zainteresowania naukowe J. Wojtowicza, który później współpracował z nią na UMK, a po jej śmierci przejął kierownictwo Katedry Historii Powszechnej i Polski XVI–XVIII wieku (K. Maliszewski, 2015, s. 21–22).

Trzeba też wspomnieć, że Lechicka wspólnie z K. Sośnickim kierowała seminarium z historii wychowania, zaś od 1954 roku, już samodzielnie, z dziejów oświaty i kultury w Polsce XVIII wieku (AUMK, AOJL d, sygn. K-11/22, k. 63; Szulakiewicz, 2006, s. 228). Sośnicki odnosząc się do stosunku Lechickiej wobec studentów, zauważył: [...] *wymagania poważnej i sumiennej pracy są połączone z życzliwością i staranną opieką, zyskują jej duży autorytet wśród młodzieży*. Podkreślił również, że *Przez szereg lat w naszym uniwersytecie prowadziła ona wykłady z dziejów wychowania i oświaty dla studentów pedagogiki oraz ćwiczenia z tego przedmiotu [...]. Rezultatem tej pracy było kilka prac magisterskich z dziedziny dziejów wychowania wykonanych pod jej kierunkiem* (AUMK, APiHJL a, sygn. WH-33/12, k. 91). Do tego grona niewątpliwie należał historyk wychowania, wionolczelista i pedagog Lech Mokrzecki (1935–2021) (Grzybowski, 2022, s. 75–100), który po latach wspominał, że podczas seminariów omawiano ogólne problemy: *To właśnie była dyskusja nad sformułowanymi wcześniej zagadnieniami. Kanwą dyskusji mogły stanowić kwestie metodologiczne, literatura związana z tematyką seminariów i nowa książka, która właśnie ujrzała światło dzienne. Trzeba było rozmawiać, spierać się, znajdować argumenty, przekonywać do swoich racji i tym podobne* (Maliszewski, 2006, s. 430). W jego przekonaniu ten styl prowadzenia zajęć było bardzo rozwijający, ponieważ kształtował krytycyzm i samodzielność myślenia wśród seminarzystów.

Na uwagę zasługuje również ocena, jaką Lechicka wystawiła sobie w odniesieniu do realizowanej działalności dydaktycznej. Stwierdziła: *Praca dydaktyczna na uniwersytecie, którą bardzo lubię i do której mam przygotowanie fachowe poparte rozważaniami teoretycznymi oraz długoletnią praktyką wypełnia mi poza pracą społeczną resztę czasu w mojej pracy zawodowej* (AUMK, AOJL b, sygn. K-11/22, 84). Dodatkowo na ten aspekt aktywności spojrziała przez pryzmat wyników osiągniętych przez studentów podczas egzaminów dyplomowych, które – jak skromnie zaznaczyła – *są dodatnie*. Zgodnie z informacjami zamieszczonymi w dokumentach archiwalnych do 1953 roku jako egzaminator, wspólnie z Sośnickim, wypromowała ponad 50 magistrantów oraz 3 prace przeznaczone zostały na konkurs Zjazdu Młodych Pedagogów w Warszawie (AUMK, AOJL b, sygn. K-11/22, k. 84).

ROZWAŻANIA KOŃCOWE

Na podstawie analizy całokształtu osiągnięć Jadwigi Lechickiej można stwierdzić, że choć historia wychowania nie była podstawową dyscypliną w prowadzonych przez nią badaniach, to jej publikacje z tego obszaru przygotowane

w okresie toruńskim w znaczącym stopniu przyczyniły się do wzbogacenia dorobku historiografii oświatowo-wychowawczej. Były to zarówno prace zwarte, wartościowe artykuły poświęcone tematyce historyczno-oświatowej, jak i edycja źródłowa. Ich tematyka, najogólniej ujmując, koncentrowała się na epoce oświecenia, prezentując zagadnienia ważne z perspektywy reform oświatowych przeprowadzonych na ziemiach polskich, nie pomijając badań biograficznych w klasycznym ich rozumieniu. Można stwierdzić, że kluczowe znaczenie dla jej rozwoju naukowo-badawczego miały dwa czynniki, a mianowicie współpraca z zasłużonym historykiem Adamem Szelągowskim oraz wieloletnia praktyka szkolna na różnych szczeblach systemu kształcenia. Ponadto Lechicka zaangażowana była w prace specjalistycznej organizacji badającej dzieje oświaty – Pracowni Dziejów Oświaty Polskiej Akademii Nauk, a także brała udział w pracach niezwykle ważnej organizacji naukowej – Polskiego Towarzystwa Historycznego, przyczyniając się do rozwoju jego oddziałów w Łodzi i w Toruniu. Ponadto na uwagę zasługuje prowadzona przez nią działalność dydaktyczna na poziomie uniwersyteckim, ponieważ w okresie toruńskim z powodzeniem prowadziła ćwiczenia i wykłady z zakresu historii wychowania. Z kolei na seminariach magisterskich studenci mieli możliwość poznania warsztatu badawczego, pogłębienia wiedzy historyczno-oświatowej oraz zaprezentowania wyników własnych badań w zakresie podjętego tematu, czego efektem były przygotowane pod jej kierunkiem prace dyplomowe.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum UMK (AUMK), Akta osobowe Jadwigi Lechickiej (AOJL), sygn. K-11/22, (a) Ankieta personalna; (b) Ocena własnej działalności naukowej za lata 1923–1953; (c) Olga Nikonowiczowa, W 30 rocznicę śmierci Profesor Jadwigi Lechickiej; (d) Oświadczenie; (e) Pismo dyrekcji Instytutu Historii UMK do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego o mianowanie kierownikiem Katedry Historii Polski i Powszechnej XVI–XVIII w. prof. dr Jadwigi Lechickiej; (f) Wyciąg z protokołu nr 7 posiedzenia Rady Wydziału Humanistycznego UMK z dnia 7 maja 1947; (g) Wyciąg z protokołu nr 8 posiedzenia Rady Wydziału Humanistycznego UMK z dnia 14 maja 1947; (h) Życiorys.

Archiwum UMK (AUMK), Akta personalne i habilitacyjne prof. Jadwigi Lechickiej (APiHJL), sygn. WH-33/12, (a) Ocena dorobku naukowego Doc. dr Jadwigi Lechickiej; (b) Pismo Do P. T. Ob. Dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu M. Kopernika w Toruniu; (c) Spis prac naukowych prof. dr Jadwigi Lechickiej; (d) Zaświadczenie o wykonanej pracy przez J. Lechicką w czasie okupacji; (e) Życiorys.

Archiwum UMK (AUMK), Spuścizna Jadwigi Lechickiej (SJL), sygn. 309/98/2, Hugo Kołłątaj w świetle dotychczasowych badań.

Archiwum UMK (AUMK), Spuścizna Jadwigi Lechickiej (SJL), sygn. 309/98/3, Kuźnica Kołłątajowska i Komisja Edukacji Narodowej.

Archiwum UMK (AUMK), Spuścizna Jadwigi Lechickiej (SJL), sygn. 309/98/20, J. Lechicka jako prodziekan i dziekan Wydziału Humanistycznego UMK.

Archiwum UMK (AUMK), Spuścizna Jadwigi Lechickiej (SJL), sygn. 309/98/22, Zakładowa Organizacja Związkowa Wydziału Humanistycznego ZNP.

Archiwum UMK (AUMK), Spuścizna Jadwigi Lechickiej (SJL), sygn. 309/98/26, (a) Materiały biograficzne, Dyplom na nauczycielkę szkół średnich ogólnokształcących i seminariów nauczycielskich; (b) Materiały biograficzne, Świadectwo dojrzałości z Gimnazjum czwartego we Lwowie; (c) Materiały biograficzne, Świadectwo dojrzałości z Prywatnego Seminarium Nauczycielskiego Żeńskiego.

Archiwum UMK (AUMK), Spuścizna Jadwigi Lechickiej (SJL), sygn. 309/98/28, Korespondencja służbowa.

Archiwum UMK (AUMK), sygn. 38560, Barbara Balcerowicz, Jadwiga Lechicka bio-bibliograficzna.

Źródła drukowane:

Pierwsze sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej. I/III 1928–I/IV 1931 (1931), Warszawa: Wydawnictwo Funduszu Kultury Narodowej.

Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem w latach 1926–1936 (1936), Warszawa: Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem.

Skład Uniwersytetu Jana Kazimierza w latach akademickich 1923/1924 i 1924/1925 (1924), Lwów: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie.

Sprawozdanie Zakładu Naukowego Żeńskiego z prawem publiczności im. Zofii Strzałkowskiej za rok szkolny 1925/1926 (1926), Lwów: Zakład Naukowo-Wychowawczy im. Zofii Strzałkowskiej.

Sprawozdanie Zakładu Naukowego Żeńskiego z prawem publiczności im. Zofii Strzałkowskiej za rok szkolny 1926/1927 (1927), Lwów: Zakład Naukowo-Wychowawczy im. Zofii Strzałkowskiej.

Opracowania:

Czajeczka B. (1990), „Z domu w szeroki świat”: droga kobiet do niezależności w zaborze austriackim w latach 1890–1914, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.

Dormus K. (2015), *Wątek kształcenia dziewcząt w reformach szkolnych od czasów Komisji Edukacji Narodowej do II wojny światowej*, „Biuletyn Historii Wychowania” nr 33.

Drozdek-Mafolepsza T. (2007), *Rada Naukowa Wychowania Fizycznego wobec wychowania fizycznego i sportu kobiet (1927–1939) – zarys problematyki*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” z. 7.

Drozdek-Małołępsza T. (2014), *Problematyka zdrowia, promocji zdrowia i higieny w świetle sportowej prasy kobiecej w Polsce w okresie międzywojennym*, „Rocznik Lubelski” t. 40, cz. 2.

Drozdowska A. (2020), *Ewolucja celów Ligi Kobiet w latach 1945–1989 w świetle jej statutów*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych” nr 1 (8).

Falkowska J., Grabowska-Pieńkosz D. (2018), *Historia wychowania na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika*, Toruń: Fundacja Societas et Ius.

Falkowska J., Grabowska-Pieńkosz D. (2017), *Mysł pedagogiczna w badaniach naukowych toruńskich historyków wychowania*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Pedagogika” z. 33.

Galon R. (przewodniczący komitetu red.) (1965), *Uniwersytet Mikołaja Kopernika 1956–1965*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Gieysztor A. (1997), *Towarzystwo Miłośników Historii w czasie II wojny światowej*, w: M.M. Drozdowski, H. Szwankowska (red.), *Warszawskie środowisko historyczne w XX wieku. Dziewięćdziesięciolecie Towarzystwa Miłośników Historii*, Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Historii PAN.

Grabowska-Pieńkosz D. (2019), *Towarzystwo Pedagogiczne (1868–1921) wobec edukacji kobiet w zaborze austriackim*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 1–2.

Grabowska-Pieńkosz D., Falkowska J. (2020), *Współczesne tendencje w nauczaniu historii wychowania w wybranych ośrodkach akademickich*, „Studia Paedagogica Ignatiana” nr 2.

Grzybowski R. (2022), *Prof. dr hab., dr h.c. Lech Marian Mokrzecki (1935–2021): uczony – artysta – człowiek. Szkic do biografii*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 1–2.

Kasperowiczowa H. (1986), *Moje szkoły*, w: A. Borkiewicz-Celińska i inni (komitet red.), *Szkoła im. Juliusza Słowackiego w Warszawie*, Warszawa: PIW.

Król J. (2019), *Organizacja Pracy Obywatelskiej Młodzieży „Straż Przednia” (1932–1939) jako Szkoła Formacji Propaństwowej*, „Forum Pedagogiczne” nr 1.

Lechicka J. (1930), *Odgłosy strajku szkolnego w r. 1905 wśród młodzieży galicyjskiej*, w: S. Drzewiecki, Z. Nowicki, T. Wojeński (red.), *Walka o szkołę polską: w 25-lecie strajku szkolnego*, Warszawa: Wydawnictwo Związku Nauczycielstwa Polskich Szkół Powszechnych i Średnich.

Lechicka J. (1949), *Wybicki i Komisja Edukacji Narodowej*, „Zapiski TNT” nr 1–2.

Lechicka J. (1962a), *Adam Szelański jako dydaktyk historii*, „Wiadomości Historyczne” nr 5.

Lechicka J. (1962b), *Józef Wybicki: życie i twórczość*, Toruń: PWN Oddział w Łodzi.

Lechicka J., Uklejska M. (1935), *Szkoła w życiu codziennym: spostrzeżenia i refleksje*, Warszawa: Nasza Księgarnia.

Maliszewski K. (2015), *Profesor Jerzy Wojtowicz – sylwetka człowieka i uczonego*, w: K. Maliszewski, W. Piasek (red.), *Jerzy Wojtowicz – historyk gospodarki*,

społeczeństwa i kultury doby nowożytnej, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Maliszewski T. (2006), *Z piórem i muzyką przez życie. Profesor Lech Mokrzecki. Rozmowy z Jubilatem*, w: R. Grzybowski, T. Maliszewski (red.), *W służbie historii nauki, kultury i edukacji. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Lechowi Mokrzeckiemu z okazji pięćdziesięciolecia pracy zawodowej*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Maternicki J. (2011), *Szelągowski Adam Wiktor (1873–1961)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLVII, Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Meissner A. (1999), *Spór o duszę polskiego nauczyciela. Społeczeństwo galicyjskie wobec problemów kształcenia nauczycieli*, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

Nowosielska E. (2017), *Kwestia kobieca w polskich bibliografiach od XIX wieku do roku 1939*, „Chorzowskie Studia Polityczne” nr 14.

Pakulski J. (1978), *Aneksy*, w: M. Biskup (red.), *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu: 1875–1975*, t. 2, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Piasek W. (2020), *Jadwiga Lechicka. „Kobieta nowa i nowoczesna” a nowy porządek i relacja płci w historii oraz naukowych instytucjach historycznych*, w: A. Derra, A. Kola, W. Piasek (red.), *Niewidzialne. Kobiety i historia Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Pisulińska J. (oprac.) (2016), *Wykaz rozpraw doktorskich z zakresu historii wykonanych na Wydziale Filozoficznym/Humanistycznym Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1871–1939*, w: J. Maternicki, J. Pisulińska, L. Zaszkiłniak (red.), *Historia w Uniwersytecie Lwowskim: badania i nauczanie (do 1939 roku)*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Redzik A. i inni (red.) (2017), *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, Kraków: Wydawnictwo Wysoki Zamek.

Serczyk J. (1971), *Lechicka Jadwiga (1898–1965)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVI, Wrocław – Warszawa – Kraków: Wydawnictwo PAN.

Serczyk J. (1978), *W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1945–1975*, w: M. Biskup (red.), *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu: 1875–1975*, t. 2, Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu.

Suchmiel J. (2000), *Działalność naukowa kobiet w Uniwersytecie we Lwowie do roku 1939*, Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie.

Szulakiewicz W. (2006), *Historia oświaty i wychowania w Polsce 1944–1956*, Kraków: Wydawnictwo WAM.

Szulakiewicz W. (2007), *Historia wychowania w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika (1945–2005)*, „Biuletyn Historii Wychowania” nr 23.

Szulakiewicz W. (2008), *Lechicka Jadwiga (1898–1965)*, w: A. Meissner, W. Szulakiewicz (red.), *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Szulakiewicz W. (2022), *Działalność Stanisława Tynca na rzecz rozwoju historii wychowania po II wojnie światowej*, „*Studia Paedagogica Ignatiana*” nr 2.

Tomczak A. (1966), *Jadwiga Lechicka jako pedagog i działacz społeczny*, „*Zapiski Historyczne*” nr 4.

Wierzbicka M. (2009), *Polskie Stowarzyszenie Kobiet z Wyższym Wykształceniem*, w: A. Janiak-Jasińska, K. Sierakowska, A. Szwarc (red.), *Działaczki społeczne, feministki, obywatelki... Samoorganizowanie się kobiet na ziemiach polskich po 1918 roku (na tle porównawczym)*, t. 2, Warszawa: Wydawnictwo Neriton.

Wojtowicz J. (1966), *Jadwiga Lechicka jako Uczony*, „*Zapiski Historyczne*” nr 4.

Wojtowicz J. (1995), *Moi nauczyciele akademicki – garść wspomnień historyka: studenta i pracownika naukowego UMK*, w: A. Tomczak (red.), *Uniwersytet Mikołaja Kopernika: wspomnienia pracowników*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Zielińska A. (2011), *Toruński Oddział Polskiego Towarzystwa Historycznego w liczbach*, w: J. Kłaczkow (red.), *Polskie Towarzystwo Historyczne w Toruniu (1946–2011)*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

History of education in the work and teaching activity of Jadwiga Lechicka (1895–1965) during the Toruń period

Summary

Aim: The article takes on the subject of the beginnings of formation of the academic history of upbringing at the Nicolaus Copernicus University in Toruń, which was established after World War II. It is a proposal to complement previous publications devoted to the historians of education and upbringing at the Toruń University. Jadwiga Lechicka should be counted among them because of her scientific and didactic activity in this area, which came to light mainly during her work at the Nicolaus Copernicus University.

Methods: An analysis of archival materials, memoirs, biographies, and publications written by Jadwiga Lechicka.

Results: Lechicka was involved in the activities of a specialist organisation researching the history of education (Pracownia Dziejów Oświaty Polskiej Akademii Nauk – Education History Unit of the Polish Academy of Sciences), and she actively participated in the work of the Polish Historical Society, contributing to the development of its local branches in Łódź and Toruń. Her didactic activities at the university level are also noteworthy, as during her time in Toruń she successfully implemented the problems of the history of education during exercises and lectures. In addition, her master's seminars, which she initially conducted together with the founder of Toruń pedagogy faculty, Kazimierz Sośnicki, and then independently, were very popular among students.

Conclusions: Although the history of upbringing was not a basic discipline in her research, the publications she prepared on this subject contributed

significantly to enriching the output of educational historiography. In general, their subject matter concerned the Age of Enlightenment, while at the same time Lechicka's interests were directed towards the Pomeranian region.

Keywords: history of education, education in Pomerania, Enlightenment, scientific publications, didactic activity.